

Clive Staples Lewis

ŽMOGAUS SUNAIKINIMAS

Pamąstymai apie auklėjimą,
ypač apie anglų kalbos mokymą
aukštesnėse klasėse

KATALIKŲ
PASAULIO
LEIDINIAI

Versta iš: Clive Staples Lewis,
The Abolition of Man, HarperCollins, 1978

Bibliografinė informacija pateikiama
Lietuvos integralios bibliotekų informacinės
sistemos (LIBIS) portale *ibiblioteka.lt*

Iš anglų kalbos vertė
VILMA RINKEVIČIŪTĖ

Published by Katalikų Pasaulio Leidiniai under license
from The CS Lewis Company Ltd.
The Abolition of Man by CS Lewis © C. S. Lewis Pte Ltd. 1944.
First published by Oxford University Press in 1944.
Published by Collins in 1978.
C. S. Lewis website www.cslewis.com
© Vertimas į lietuvių k., Vilma Rinkevičiūtė, 2023
© UAB „Katalikų pasaulio leidiniai“, 2023
www.katalikuleidiniai.lt

ISBN 978-9955-29-490-0

TURINYS

1	ŽMONĖS BE ŠIRDIES	9
2	KELIAS	31
3	ŽMOGAUS SUNAIKINIMAS	55

Priedas

	Tao pavyzdžiai	79
--	----------------------	----

ŽMONĖS BE ŠIRDIES

Tad jis pasiuntė žudantį žodį ir nužudė mažus vaikelius.

Kalėdų giesmė

Nesu įsitikinęs, ar skiriame pakankamai dėmesio kalbos mokymo knygoms. Todėl šiam paskaitų ciklui pradėti pasirinkau nedidelę knygėlę apie anglų kalbą, skirtą „aukštesnių klasių berniukams ir mergaitėms“. Nemanau, kad knygelės autoriai (jų buvo du) sąmoningai norėjo kam nors pakenkti, be to, esu skolingas jiems arba jų leidėjams už tai, kad atsiuntė man nemokamą egzempliorių. Vis dėlto negaliu apie ją pasakyti nieko gero. Jaučiuosi gana nejaukiai. Nesinori kalti prie gėdos stulpo dviejų kuklių mokytojų, kurie labai stengėsi, bet negaliu ir nutylėti, matydamas, kokias pasekmes gali sukelti jų veikla. Todėl nusprendžiau nusišnepti jų pavardes. Vadinsiu

šiuos ponus Gajumi ir Titu, o jų veikalą – *Žalioji knyga*. Bet prisiekiu, kad knyga tikrai yra ir guli mano lentynoje.

Antrame savo knygos skyriuje Gajus ir Titas pasakoja visiems gerai žinomą istoriją apie anglų poeta Samuelį Taylorą Coleridge'ą ir krioklį. Tikriausiai pamenate, kad kriokliu grožėjosi ir du turistai, vienas iš jų pavadino krioklį didingu, o kitas – gražiu, taigi, Coleridge'as pirmajam apibūdinimui pritarė, o antrąjį su pasibjaurėjimu atmetė. Gajus ir Titas komentuoja taip: „Kai žmogus pasakė: „Tai didinga“, atrodė, kad jis kalba apie krioklį. [...] Tačiau iš tiesų [...] kalbėjo ne apie krioklį, bet apie savo jausmus. Jis norėjo pasakyti, kad krioklys sukelia jausmus, susijusius su žodžiu „didinga“, arba tiesiog didingumo jausmą.“ Čia būtų galima ta pačia maniera iškelti nemažai esminių klausimų. Bet autoriai nesustoja. Jie priduria: „Ši sumaištis vartojant kalbą nesiliauja. Atrodo, kad apie ką nors sakome kažką labai svarbaus, bet iš tiesų tekalbame apie savo jausmus.“¹

Prieš pradėdami svarstyti, ką iš tiesų reiškia šioje pastraipoje (skirtoje, kaip pamenate, „aukštesnėms klasėms“) iškelti klausimai, reikia atmesti vieną klaidą, kurios nepastebėjo Gajus ir Titas. Netgi jų pačių

¹ *Žalioji knyga*, p. 19–20.

požiūriu – bet kokiu įmanomu požiūriu, – žmogus, sakantis „tai didinga“, negali turėti omenyje „didingai jaučiuosi“. Net jeigu pripažintume, kad tokios savybės, kaip didybė, daiktams tiesiog yra perkeliamos iš mūsų jausmų ir vien tik iš jų, vis dėlto jausmai ir jų sukelti vaizdiniai yra tarpusavyje susiję ir todėl beveik priešingi vieni kitiems. Jausmai, kurie paskatina žmogų pavadinti objektą didingu, nėra didybės jausmai, bet beveik garbinimo. Jeigu pasakymas „tai didinga“ iš viso gali mus nuvesti iki kalbėtojo jausmų, tai tuos jausmus tiksliau būtų galima nusakyti kaip nuolankumą. Nuosekliai taikomas Gajaus ir Tito metodas atvestų iki akivaizdaus absurdo. Jie būtų priversti pripažinti, kad sakydamas „Tu vertas paniekos“ žmogus iš tiesų sako, kad jo paties jausmai niekingi, tiesą pasakius, „tu niekingas“ reikštų „aš niekingas“. Bet neverta gaišti laiko šiam klausimui, kuris mūsų temai tėra *pons asinorum*². Būtų neteisinga smerkti Gajų ir Titą už tai, kas tebuvo paprasčiausias neapsižiūrėjimas.

Bet mokinys, kuris skaitys šią *Žaliosios knygos* pastraipą, gali padaryti dvi išvadas: pirma, kad visi

² Čia: proto mankšta, iššūkis. *Pons asinorum* (lot.) yra geometrijos terminas, pažodžiui verčiamas kaip „asilų, arba kvailių, tiltas“. Šnekamojoje kalboje vartojamas nusakyti problemai, teorijai, dalykui, kuriuos sunku išspręsti. (Vert. past.)

vertinimai tėra paties kalbančiojo jausmų atspindys, ir antra, kad visi šie teiginiai nėra svarbūs. Gajus ir Titas, tiesa, šito taip išsamiai neaiškina. Jie išnagrinėja tik vieną apibūdinimą („didinga“), kurį pritaiko kalbančiojo jausmams nusakyti. Toli siekiančias išvadas mokiniam paliekama padaryti patiems ir jų kelyje nepastatoma nė menkiausios kliūtis. Galbūt autoriai siekia tokių išvadų, o gal ir ne, gali būti ir taip, kad jie neskyrė nė penkių minučių rimtai tam apsvarstyti. Man nerūpi jų intencijos, bet rūpi tai, kokią įtaką jų knyga tikrai padarys mokinių protams. Lygiai taip pat autoriai netvirtina, kad vertinimai nėra svarbūs. Jie tik sako, kad kai „atrodo“, jog sakome kažką svarbaus, iš tikrųjų kalbame „tik“ apie savo jausmus. Joks mokinys nepajėgus atsispirti užuominai, kurią jam pateikia žodis „tik“. Žinoma, nenoriu pasakyti, kad jis būtinai padarys sąmoningą filosofinę išvadą, kad visi vertinimai yra subjektyvūs ir nereikšmingi. Visa Gajaus ir Tito galia kyla iš fakto, kad jie kreipiasi į mokinį – mokinį, kuris galvoja, kad ruošia anglų kalbos pamokas, ir nė nenutuokia, jog ant kortos pastatyta etika, teologija ir politika. Jie įperša ne teoriją, bet prielaidą, kuri, praėjus dešimčiai metų, kai jos ištakos jau bus pasimiršusios ir pats egzistavimas sąmoningai nebesuvokiamas, vers jį rinktis vieną ar kitą pusę polemikoje, kurios net

nesuvoks egzistuojant. Įtariu, kad patys autoriai vargiai suvokia, kokią įtaką daro mokiniui, o jis nepajėgus įvardyti to, kas buvo jam padaryta.

Prieš pradėdamas svarstyti Gajaus ir Tito filosofinės pozicijos patikimumą norėčiau atskleisti praktinę šios pozicijos įtaką švietimo procesui. Ketvirtajame savo knygos skyriuje autoriai cituoja lėkštą kruizinio reiso reklamą ir toliau kursto mokinių nepritarimą tokio pobūdžio tekstams.³ Reklama tvirtina, kad tie, kurie nusipirks bilietus į reisą, plauks „per Vakarų vandenyną Francio Drake'o iš Devono keliais“, „ieškos Indijos lobių“, o namo parsiveš „auksinių valandų“ ir „švytinčių spalvų“ „lobį“. Žinoma, tai iš tiesų prastas tekstas, sentimentalus ir savanaudiškas išnaudojimas pakilių jausmų, apimančių žmogų istorinėse ir legendinėse vietose. Jei Gajus ir Titas, mokydami savo skaitytojus (kaip žada) angliško teksto kūrimo meno, būtų iki galo nuoseklūs, greta šios reklamos turėtų pateikti didžiųjų anglų rašytojų ištraukų, kur šie jausmai puikiai išreikšti, ir parodyti, kuo šie tekstai skiriasi.

Jie būtų galėję pasinaudoti garsia ištrauka iš Samuelio Johnsono knygos „Kelionė į Vakarų salas“, kuri baigiasi šiais žodžiais: „Vargu ar galima pavydėti

³ *Žalioji knyga*, p. 53.

žmogui, kurio patriotizmas nesuliepsnoja skaisčiau Maratono lygumoje ir kurio pamaldumas nesušyla tarp Ajonos griuvėsių.⁴ Jie galėjo pasirinkti tą vietą iš *Preludijos*, kur Williamas Wordsworthas aprašo, kaip Londono senovė nužengia į jo sielą „sunkumu ir galybe, o galybė auga, slegiama sunkumo“⁵. Jei tokia ar panaši literatūra būtų pateikiama greta ano reklaminio teksto ir grūdai iš tikrųjų atsijoti nuo pelų, tai tokią pamoką iš tiesų būtų verta pateikti. Iš jos trykštų gyvybės syvai – susipintų greta augančių pažinimo ir gyvybės medžių šakos. Taip pat tai būtų vertinga literatūros pamoka, bet, nors Gajus ir Titas skelbia tai savo tikslu, siekia jo neįprastai vangiai.

Jie tik nurodo, kad prabangus kruizinis laivas iš tikrųjų neplauks ten, kur plaukiojo Drake'as, kad turistai nepatirs jokių nuotykių, o „lobiai“, kuriuos jie parsiveš, tėra metafora, ir visus keliautojų poreikius taip pat gerai patenkintų ir kelionė į Margeitą.⁶ Visa

⁴ Samuel Johnson, *Journey to the Western Islands*. (Maratono lygumoje (dab. Graikija) 490 metais pr. Kr. sen. graikai nugalėjo persus ir apgynė Vakarų civilizaciją. Ajona yra atoki Škotijos sala, kurios gyventojai išlaikė krikščionių tikėjimą. Red. past.)

⁵ William Wordsworth, *The prelude*, VIII, 11, p. 549–559.

⁶ *Žalioji knyga*, p. 53–55. (Margeitas – Anglijos kurortas. Red. past.)